

τι είναι για σένα

ΑΛΙΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ;

**ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΥΛΩΝΑ
ΜΑΝΟΣ ΚΟΥΤΡΑΚΗΣ
ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΓΚΟΥΜΠΛΗ
ΑΡΗΣ ΤΣΑΝΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΡΓΥΡΗΣ ΣΑΠΟΥΝΙΔΗΣ**

τι είναι για σένα

**ΑΛΙΕΥΤΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ;**

Η παρούσα έκδοση πραγματοποιήθηκε με τη χρηματοδότηση του ερευνητικού προγράμματος HORIZON 2020, PERICLES: PrEseRving and sustainably governing Cultural heritage and Landscapes in European coastal and maritime regionS (Grant Agreement No. 770504) και διανέμεται δωρεάν από το Ινστιτούτο Αλιευτικής Έρευνας – ΕΛΓΟ Δήμητρα, Νέα Πέραμος, Καβάλα. Η εκτέλεση του έργου έγινε από το ΙΝΑΛΕ-ΕΛΓΟ Δήμητρα σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Κρήτης, Εργαστήριο «Οπτική Ανθρωπολογία: εικόνα, μουσική, κείμενο».

Επικοινωνία:
ΙΝ.ΑΛ.Ε. – ΕΛΓΟ Δήμητρα
Νέα Πέραμος
64007 Καβάλα
Τηλ.: 25940 22691-2
E-mail: fri@inale.gr

Προτεινόμενη βιβλιογραφική αναφορά:
Μυλωνά Δ., Κουτράκης Μ., Γκουμπίλη Χ., Τσαντηρόπουλος Α., Σαπουνίδης Α., (επιμ.), 2021. Τι Είναι για Σένα Αλιευτική Πολιτιστική Κληρονομιά; ΙΝΑΛΕ, Καβάλα.

ISBN: 978-618-85696-0-7

© 2021 Μυλωνά Δ., Κουτράκης Μ., Γκουμπίλη Χ., Τσαντηρόπουλος Α., Σαπουνίδης Α.
Φωτογραφίες © όπως αποδίδεται δίπλα σε κάθε φωτογραφία

Σχεδιασμός βιβλίου: Νικολέτα Τσιλιγκίρη
Φιλολογική επιμέλεια: Αναστασία Δημουλά

Εκδόθηκε από το Ινστιτούτο Αλιευτικής Έρευνας – ΕΛΓΟ Δήμητρα

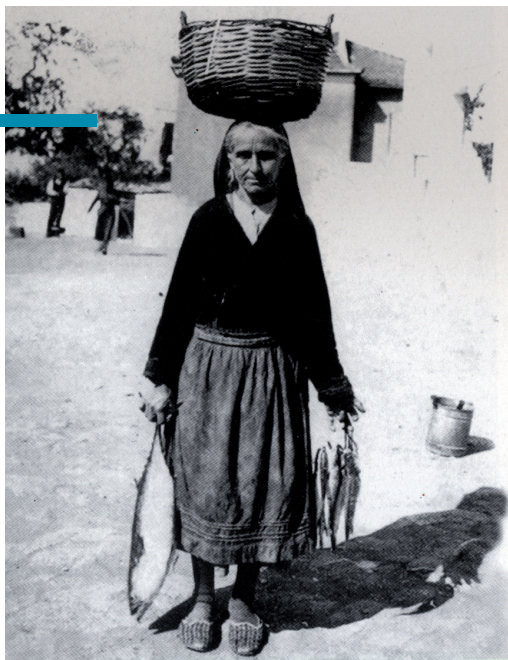
τι είναι για σένα

ΑΛΙΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ;

Επιμέλεια

Δ. Μυλωνά
Μ. Κουτράκης
Χ. Γκουμπίλη
Α. Τσαντηρόπουλος
Α. Σαπουνίδης

Ευχαριστίες

Το βιβλίο αυτό είναι καρπός του διαλόγου που ξεκίνησε με αφορμή το ευρωπαϊκό ερευνητικό πρόγραμμα PERICLES, που χρηματοδότησε τις δράσεις μας. Κάναμε την ερώτηση: «Τι είναι για σένα αλιευτική πολιτιστική κληρονομιά;» σε πολλούς ανθρώπους, που ο καθένας είχε διαφορετική ιδιότητα, καταγωγή, επάγγελμα, ηλικία, φύλο κ.ά. αλλά όλοι κάποια σχέση, άμεση ή έμμεση, με τη θάλασσα και το ψάρεμα. Η ανταπόκριση που συναντήσαμε ήταν πολύ ενθαρρυντική και έκανε τη δουλειά μας όχι μόνο αποδοτική, αλλά και πολύ ευχάριστη. Συναντήσαμε ενδιαφέροντες ανθρώπους, δημιουργικούς, φιλόπουνους, με αγάπη και πάθος για τη θάλασσα και τις παραδόσεις της, ανθρώπους με έντονη την αίσθηση της κοινωνικής προσφοράς. Όλοι μας, τα μέλη της ομάδας PERICLES, μάθαμε πολλά και κατανοήσαμε σε βάθος τη σύνθετη σχέση των ανθρώπων με τη θάλασσα, καθώς και το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της σχέσης αυτής. Οφείλουμε θερμές ευχαριστίες σε έναν μεγάλο αριθμό ανθρώπων.

Οι συνάδελφοι, μέλη της ευρύτερης ομάδας PERICLES σε πολλές χώρες της Ευρώπης (<https://www.pericles-heritage.eu/consortium/>), υπήρξαν

με τις συζητήσεις και τις γνώσεις τους σταθερή πηγή έμπνευσης. Η Τούλα Τσελεκτσίδου, υπεύθυνη Π.Ε. της Δ.Δ.Ε. νομού Καβάλας, καθώς και δάσκαλοι και καθηγητές της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αγκάλιασαν την πρωτοβουλία της δράσης «Το PERICLES πάει στο σχολείο», ενέταξαν το θέμα της αλιευτικής πολιτιστικής κληρονομιάς στο μάθημα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και εκπαιδεύτηκαν οι ίδιοι στις τεχνικές της εθνογραφικής έρευνας, για να καθοδηγήσουν τους μαθητές τους. Οι μαθητές με ενθουσιασμό έγιναν ερευνητές και εργάστηκαν γύρω από το θέμα της αλιευτικής πολιτιστικής κληρονομιάς, δημιουργώντας αφίσες, βίντεο, κόμικς, ηχητικά αρχεία και εργασίες γύρω από το θέμα, που μας έκαναν όλους περήφανους.

Σε όλη σχεδόν τη διάρκεια του, το PERICLES διαλεγόταν συστηματικά με ένα παράλληλο πρόγραμμα του Δήμου Καβάλας, το «CHERISH», και με τους συντελεστές του, ειδικά την Ιώ Χατζηβαρύτη και την Ευφροσύνη Μπόσκου, καθώς και με τον Δήμαρχο Καβάλας Θεόδωρο Μουριάδη και τη σύμβουλο σε θέματα αστικής ανάπτυξης Έλενα Σαμουρκασίδου. Οι συζητήσεις και οι κοινές δράσεις μας υπήρξαν πηγή έμπνευσης και ελπίζουμε να συνεχιστούν πρωτοβουλίες για την αλιευτική πολιτιστική κληρονομιά στην πόλη της Καβάλας.

Ο Αλιευτικός Συνεταιρισμός «Άγιος Νικόλαος» στη Βιστωνίδα, ειδικά ο πρόεδρος του Γιώργος Γκίλης και ο λογιστής Χρήστος Ντερεμίδης, όπως και πολλά μέλη του συνεταιρισμού, παρείχαν μεγάλη βοήθεια εξηγώντας μας τον τρόπο λειτουργίας του νταλιανιού της Βιστωνίδας, δίνοντάς μας πρόσβαση σε αρχειακό υλικό και επιτρέποντάς μας την κινηματογράφηση του χώρου. Μέλη του συνεταιρισμού, όπως ο Θύμιος Αρβανίτης, ο γιος του Ζαχαρίας (Ρούλης) και ο εγγονός του Ανδρέας, μας εισήγαγαν στην τέχνη της αλιείας των σωλήνων με το καΐκι τους, τη «Μεταμόρφωση», και μαζί με τις γυναίκες της οικογένειάς τους, Μαρίκα, Χρυσούλα και Ελένη, μας φιλοξένησαν και μας έδειξαν την ψαράδικη κουζίνα.

Άλλοι ψαράδες, επίσης, μας μίλησαν για την εμπειρία τους, για τις χαρές και τις αγωνίες του επαγγέλματός τους. Ο Θοδωρής Σαρίκας από την Αλεξανδρούπολη, ο Γιάννης Αλμπάνης στο Κρυονέρι, ο Θοδωρής Παρίσης στο λιμανάκι του Άγιου Χαράλαμπου Μαρώνειας και ο Νικόλας Ντίνας στον

Ήμερο, μαζί με τον τέως δήμαρχο Μαρώνειας και Σαπών Γιάννη Σταυρίδη, μας εξήγησαν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι παράκτιοι αλιείς της περιοχής και την ασυμβατότητα πολλών προγραμματισμένων έργων ανάπτυξης με την αλιεία, ενώ ο Παναγιώτης Καρανικόλας μας μίλησε για το παράκτιο ψάρεμα στο παρελθόν και μας έδωσε πρόσβαση στο φωτογραφικό αρχείο του Συνεταιρισμού Παράκτιων Αλιέων Καβάλας. Η διοίκηση της Ιχθυόσκαλας Καβάλας, ιδιαίτερα ο κ. Χαράλαμπος Μαντάς, μας επέτρεψε την πρόσβαση και τη φωτογράφιση στις εγκαταστάσεις της την ώρα αιχμής των συναλλαγών, μια εμπειρία που όλοι θα θυμόμαστε.

Ο δημοσιογράφος και υπεύθυνος του αρχείου του Δήμου Καβάλας Κωνσταντίνος Παπακοσμάς μας έδωσε πρόσβαση στο αρχείο του και σε πλήθος στοιχείων και φωτογραφιών για θέματα θάλασσας και αλιείας στην Καβάλα. Φωτογραφίες μας παραχώρησε κι ο φωτογράφος Σώτος Μποντρότσος από την Κομοτηνή. Ο Χρήστος Τζανάκος, πρόεδρος του Δημοτικού Ναυτικού Μουσείου Καβάλας, και ο Λευτέρης Παπαγιαννάκης, μέλος του διοικητικού συμβούλιου, κατασκευαστής ομοιωμάτων караβιών και συγγραφέας, μας μίλησαν για το Μουσείο και για τις προσπάθειές τους να αναδείξουν τη θαλασσινή πολιτιστική κληρονομιά της πόλης.

Η Έλενα Ζαχαροπούλου και ο Μανώλης Ζαχαρόπουλος μας καλοδέχτηκαν στο Μουσείο Προσφυγικού Ελληνισμού στην Καβάλα, μας έδωσαν πρόσβαση στο αρχείο του Μουσείου και μας έφεραν σε επαφή με μέλη της κοινότητας των Μικρασιατών προσφύγων της πόλης που σχετίζονται με την αλιεία. Το Μουσείο παρείχε φιλόξενη στέγη για τη βιντεοσκόπηση συνεντεύξεων. Ο Φίλιππος Σωτηρόπουλος ήταν ένας από τους ανθρώπους που συναντήσαμε εκεί, γόνος προσφυγικής αλιευτικής οικογένειας, που, αν και δεν είναι ψαράς ο ίδιος, μας διηγήθηκε την οικογενειακή του ιστορία. Ο Κώστας Χατζηγεωργίου και η σύζυγός του Ελένη Καρδάρα υπήρξαν αστείρευτη πηγή πληροφοριών για την αλιεία στο παρελθόν, για το εμπόριο ψαριών και θαλασσινών αλλά και για την κοινότητα των Μικρασιατών ψαράδων από την Αγία Παρασκευή του Τσεσμέ στη Μικρά Ασία, από όπου κατάγονται πολλές ψαράδικες οικογένειες του ΒΑ Αιγαίου. Ο Κώστας Χατζηγεωργίου συνέβαλε επιπλέον στην έρευνα του PERICLES, εντοπίζοντας και καταγράφοντας στοιχεία αλιευτικής πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα στον κύκλο των

φίλων και συγγενών του.

Ο ιστορικός Κυριάκος Λυκουρίνος, που ερευνά και αρθρογραφεί εδώ και πολλά χρόνια για τους Μικρασιάτες ψαράδες της Καβάλας και την αλιευτική ιστορία της πόλης, ήταν άλλη μια πολύτιμη πηγή πληροφοριών για μας, όπως και η Έλενα Ατσάλου-Καλαφάτη, απόγονος θαλασσινής οικογένειας και συγγραφέας. Η Ευγενία και ο Κώστας Μυλωνάς μας έδειξαν πώς παστώνεται ο γαύρος και γίνονται οι αντζούγιες και μας μίλησαν για το πώς η τέχνη αυτή είναι μέρος της οικογενειακής ιστορίας τους. Τη διαδικασία την καταγράψαμε σε ένα σύντομο αλλά περιεκτικό βίντεο, που μαζί με ορισμένα ακόμη βρίσκονται αναρτημένα στην ιστοσελίδα του προγράμματος (<https://www.pericles-heritage.eu/case-region-aegean-sea/>). Τέλος, ο Γιώργος Λαχουβάρης και ο Αντώνιος Φραντζής συμπλήρωσαν την έρευνά μας στο θέμα της μεταποίησης των ψαριών, μιλώντας μας για την εμπειρία τους ως βιοτέχνες σε αυτόν τον τομέα στο παρελθόν και τώρα. Επιπλέον βιβλιογραφικά στοιχεία για την παραδοσιακή αλιεία και μεταποίηση ψαριών στην περιοχή συνέλλεξαν οι Λουκάς Νικολακάκης και Έρση Γιαννακάκη από το Εργαστήριο «Οπτική Ανθρωπολογία. εικόνα, μουσική, κείμενο» του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Η προϊσταμένη των Γενικών Αρχείων του Κράτους (ΓΑΚ) Ν. Καβάλας, Χρυσούλα Χαραλάμπους, παρείχε μεγάλη βοήθεια στην έρευνά μας, εντοπίζοντας και διευκολύνοντας την πρόσβασή μας σε σπάνιο και εξαιρετικό υλικό. Ανάλογη προθυμία και αποτελεσματικότητα επέδειξαν η προϊσταμένη στα ΓΑΚ Ν. Ξάνθης Άννα Σουπιάδου, ο προϊστάμενος των ΓΑΚ Ν. Ροδόπης Παναγιώτης Κροκίδας και η προϊσταμένη των ΓΑΚ Ν. Έβρου Εύη Βλυσίδου.

Η έρευνα για την ιστορία της αλιείας στην περιοχή του ΒΑ Αιγαίου ξεκίνησε με τον εντοπισμό και ανάλυση αρχαιολογικών οστών ψαριών και θαλάσσιων μαλακίων. Αυτό έγινε εφικτό χάρη στην πολύ γενναιοδωρη βοήθεια της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ξάνθης, της προϊσταμένης της Κωνσταντίνας Καλλιντζή και του προσωπικού του Μουσείου Αβδήρων (για το υλικό από τα Άβδηρα), της Εφορείας Αρχαιοτήτων Σερρών και της προϊσταμένης της Δήμητρας Μαλαμίδου (για το υλικό από το αρχαίο Κρουονέρι), του Καναδικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου και του διευθυντή της ανασκαφής στην Αρχαία Άργιλο Jacques Perreault, καθώς και του υπεύθυνου ζωοαρχαιο-

λόγου Άγγελου Γκοτσίνα (για το υλικό της Αργίλου). Και για τις δυο αυτές περιπτώσεις, το προσωπικό της Εφορείας Αρχαιοτήτων Σερρών και του Μουσείου Αμφίπολης υπήρξε πολύ εξυπηρετικό. Για τη γενετική ανάλυση κάποιων οστών ψαριών δεχτήκαμε γενναιόδωρη βοήθεια από το GLOBE Institute, Section for Evolutionary Genomics, στη Δανία και τους Matthew Collins, Alberto Taurozzi, Max Ramsøe, Tom Gilbert, Ashot Margaryan και Maya Lunn.

Η έρευνά μας ωφελήθηκε πολύ από συζητήσεις και τη συνεισφορά πολύ έμπειρων επιστημόνων της ιχθυολογίας και της θάλασσας, του καθηγητή Παναγιώτη Οικονομίδα, που δεν είναι πια μαζί μας, και του Αργύρη Καλλιανιώτη, πρώην διευθυντή του ΙΝΑΛΕ, με τη βαθιά του γνώση της αλιευτικής έρευνας. Νεότεροι επιστήμονες, μέλη του Ινστιτούτου Αλιευτικής Έρευνας ΕΛΓΟ-ΔΗΜΗΤΡΑ, όπως ο Άρης Χρηστίδης κι ο Φώτης Αράπογλου, αλλά και ο διευθυντής του Ινστιτούτου Γρηγόρης Κρέπ, έδωσαν ένα χέρι βοήθειας και την επιστημονική τους γνώμη, όπου χρειάστηκε, ενώ το διοικητικό προσωπικό του ιδρύματος έπαιξε καίριο ρόλο στην ομαλή διεξαγωγή του προγράμματος. Ο Αδάμ Φιλιππίδης φρόντισε την ιστοσελίδα του προγράμματος. Παράλληλα, το προσωπικό του Κέντρου Ερευνών και Μελετών και του Ειδικού Λογαριασμού Κονδυλίων Έρευνας του Πανεπιστημίου Κρήτης διευκόλυναν την εκτέλεση του προγράμματος από την πλευρά του Πανεπιστημίου.

Το βιβλίο αυτό δεν θα μπορούσε να γεννηθεί χωρίς την ενθουσιώδη συμμετοχή των συγγραφέων του κάθε κεφαλαίου, την επιμελή φροντίδα των κειμένων από την Αναστασία Δημουλά και την καλλιτεχνική επιμέλεια της Νικολέτας Τσιλιγκίρη, που φρόντισε επίσης το έντυπο υλικό ολόκληρου του προγράμματος.

Ευχαριστούμε από καρδιάς όλους τους παραπάνω και τους είμαστε ευγνώμονες.

Η ομάδα του PERICLES

Η ομάδα του PERICLES

Δήμητρα Μυλωνά
Μάνος Κουτράκης
Χρυσούλα Γκουμπίλη
Αργύρης Σαπουνίδης
Άρης Τσαντηρόπουλος
Ανδρομάχη Οικονόμου
Alisha Solaiman
Νίκος Σταματάκης
Μαρία Μιχελάκη
Παναγιώτα Μπανταβάνου
Παρασκευή Παπαδοπούλου

Περιεχόμενα

1. Τι είναι για σένα αλιευτική πολιτιστική κληρονομιά; Δήμητρα Μυλωνά.....	1
2. Η καθημερινότητα ενός παράκτιου ψαρά στη Σαμοθράκη τη δεκαετία του 1950 Μάνος Κουτράκης.....	9
3. Τότε με τις φρίσσες.... Αναμνήσεις των παιδιών ενός παλιού τρατάρη Κυριάκος Λυκουρίνος.....	17
4. Ο πατέρας και τα παραγάδια Ευφροσύνη Μπόσκου και Δημήτρης Μπόσκος.....	35
5. Το μπουρίνι κι άλλοι κίνδυνοι της ψαρικής Θόδωρος Κουτράκης, Τάνια Λαμπροπούλου και Θοδωρής Κουτράκης.....	45
6. Η κυρά Ζωή και τα μεταξωτά δίχτυα Μιχάλης Καλαϊτζής και Ελευθέριος Κ. Παπαγιαννάκης.....	57
7. Τσιπουράκι με μεζέ αντζούγα και τα παστωτζίδικα της Καβάλας Γιώργος Λαχουβάρης.....	63
8. Η αξία της παράδοσης και οι ψαράδες μοναχοί στο Άγιο Όρος: Φώτης Κόντογλου Μαρία Μιχελάκη.....	69
9. Ψαρεύοντας στις αρχαίες ακτές του ΒΑ Αιγαίου Δήμητρα Μυλωνά.....	79

10. Αφηγήσεις περί αλιευτικής πολιτιστικής κληρονομιάς Άρης Τσαντηρόπουλος.....	85
11. Οι μνήμες και η ψαράδικη ταυτότητα στη σύγχρονη Καβάλα Άρης Τραντηρόπουλος και Δήμητρα Μυλωνά.....	93
12. Ομιλούντα αρχεία: η αλιεία στην περιοχή της Αλεξανδρούπολης Ανδρομάχη Οικονόμου.....	101
13. Ένα μουσείο της θάλασσας στην Καβάλα Χρήστος Τζανάκος.....	111
14. Διαμαντής Κέφης: ο λαϊκός ζωγράφος της θάλασσας Ευφροσύνη Μπόσκου.....	117
15. Ο φυσικός κόσμος των ψαράδων του ΒΑ Αιγαίου Άρης Χρηστίδης.....	123
16. Καρχαρίες: τρομαχτικοί, ευαίσθητοι και άκρως γοπτευτικοί Χρυσούλα Γκουμπίλη.....	133
17. Κεφάλι: το μεγάλο πολιτιστικό κεφάλαιο Μάνος Κουτράκης.....	141
18. Ο νόστος των χελιών της Βιστωνίδας: μια ιστορία αντοχής και μεταμορφώσεων Αργύρης Σαπουνίδης και Παρασκευή Παπαδοπούλου.....	151
19. Τα γνωμικά της θάλασσας Χρυσούλα Γκουμπίλη, Δήμητρα Μυλωνά και Άρης Τσαντηρόπουλος....	159
20. Επίλογος. Αλιευτική πολιτιστική κληρονομιά σε εικόνες Δήμητρα Μυλωνά και Μάνος Κουτράκης.....	167

Ρωτήσαμε κατοίκους της παράκτιας ζώνης του Βορειοανατολικού Αιγαίου τι σημαίνει γι' αυτούς αλιευτική πολιτιστική κληρονομιά.

Το βιβλίο αυτό περιλαμβάνει μερικές από τις απαντήσεις που λάβαμε. Αναμνήσεις ψαράδων και των οικογενειών τους, απόψεις και γνώμες για θέματα αλιείας και αλιευτικής ταυτότητας, αρχαίες και σύγχρονες γνώσεις γύρω από τη θάλασσα και τα πλάσματά της είναι μερικά από τα θέματα που καλύπτονται στα είκοσι κεφάλαια αυτού του τόμου.

ISBN: 978-618-85696-0-7